

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

Өртээ 4 көлөөх.

[illegible]

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXVII СЪЕЗДИЗИ 1986—1990 ЧЫЛДАРДА БОЛГАШ 2000 ЧЫЛГА ЧЕДИР УЕДЕ СССР-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КОЛ УГЛАНЫШКЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА СССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. И. РЫЖКОВТУҢ

Эштер, делегаттар!
Хүндүтүл салгылар!

Улут Ленинниң айткан оруу-биле Совет Эвилелиниң Коммунисттик партиязы барык чедер чыдаар дургузунда чурттуң бугурундалгаш башкарып турар. Партиянын болгаш чоң-чуу маадарыг төмүндүгү оңаа черин СЭКП-ниң XXVII съездин эвээр. Коммунисттик тургузушкунун эне-хаары салгалыг үс-чаламында бистин Төрүн чуртувустун бургунаар хөгжүлдесинин стратегиянын тодаргайлаары, совет инитиелдин амьдыралымың бүгү талаарыны үндесин чаартылгаларын эелээр оң үдүгүнө оонашкан.

Партиянын болгаш чоңуну тургузуучу ажил-чорудуулазымы көйгөмчүсүз улут сорулгалары СЭКП ТК-ның Чингине секретары М. С. Горбачевтун XXVII съезди кылган СЭКП ТК-ның Политиктиг илеткелине тодаргайлааттыган. Социал-экономикиг хөгжүлдесин дүргедесинин концепциянын марксизм-ленинизмдин чайгылыш чок принциптеринин тургузудан чогаалдычм өзү-биле мыла хандыр үндөйлөдү, партия, күрүс болгаш инитиел амьдыралымың айтырлыглары бүгү комплексиң эде көргөн. Социализм сайыраңгайдыларын стратегиянын болгаш тактиказын, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүсүнүн иштиңи база даштыкмы политиказын чаартыкчы өзү-биле илеткеде тодаргайлаан. Аныг талазы-биле ханы анализке үндөйлөдү, амыг делегейде күштериниң деңгээлүр байдалын, оң хөгжүлдесинин кол утла-нышкынынын болгаш чорудууларын тодаргай илестерген, делегей социализмин улам өскөн күчү-шылалын көргүскөн. Бүгү кижэ төрөлетениң дүрүлгүсү турар айтыртыг — дайын-ным болгаш тайбынын, харолут кыжыншыктын уутка-зырын айтыртылгаларына бистин тургузувусту эне-шнитпир-лег чигесин-биле айткан.

Идейлиг утка-шынарын, теоретиктиг болатынын ханы-зы, чыылган четпестерин болгаш бергелерин чылаагааны-нын илередип айтырда эптеш чок чорук, чаа сорулгаларын көдүрдеде бүзүрел болгаш дидим чорук—бо бүгү чүдүлдер СЭКП ТК-ның Политиктиг илеткелин төмүдүтүлүт улут ужу-дузалыг документ-тир деп санап көрүнгө үндесин бары-дааны берип турар. (Адыш часкаашкыны).

СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунуң ачызында чуртта тургустунган мораль-политиктиг байдал, партиянын холга алган утла-нышкынын Политиктиг илеткеде сик-нишкен шынныгыга быжык бүзүрел съездинин ажилынын бүгү байдалын тодаргайлаан. Ажил-херектиң, чогулманың байдал-биле, негелдегил чоруктуң болгаш совет улустуң мурунгу партиянын политиктиг белик харысчалгаларын өзү-биле сыз-да болуп эртин турар. Партияжи хурузениң кан-дег быжык сыйып каттыкшыктын, совет коммунистерин, бүгү совет кижилеринин бодалдарыны чыгыс энтин, халелиш-кенинерин чыгыс энтин СЭКП ТК-ның Политиктиг илет-келни, партиянын Программанын чаа эдилтегин чутала-лып көргөн бүзүрелдиг бадыткаан. (Адыш часкаашкыны).

Съездине чуталаажып кийр кылдыр партия Тш Комитети-ниң кийргени 1986—1990 чылдарда болгаш 2000 чылга че-

I. Он бирги беш чылда СССРЭ-ниң экономикактиг болгаш социал хөгжүлдеси— түңнелдер болгаш түңнел бодаалдар

Эштер!
Коммунисттик партия ленинчи чачылдарын чайгылыш чок-ке эдерибашаан, перспективаны калбаа-биле көөрүн экос-миканың байдалын болгаш өзүлдесинин аргаларын боттут үсөлөп көөрү-биле, эртен оруктуң малагыт алаалык-биле кезээде холбоштырып келген болгаш холбоштырыл-даа тур-ар.

Эртен беш чылды түңнелдерин Кол утла-нышкынынын төлөвилелине айткан. Совет кижилериниң күш-ажымы-биле улут салымшын чурттуң экономикактиг күчүзүн быжылга-рынга кирген деп түңнелд кылдыртып олар бүгү үндесин барымадаларын берип турар. Алаа үндөйлөдү, чоңуну чаа-гай чорук өскөн, бистин Төрүн чуртувустун камгаларын аргазын чогуур деңгелег тургузуп келген.

Оң-биле черелештир, XXVI съездинин айткан даалга-ларынын күсүлдесин бөдүүн эвес, а беш чылды баштайгы үс-чаламында харын-даа эне-нарын байдалга чоруп келген деп чуталаан болур. Экономиказын хөгжүлдесин 70 чыл-дарда тыптып келген таарыма чок утла-нышкынын 80 чылдарында энегиле чүгө кошкылаан эвес, харын-даа улам күчүскөн. Ол байдал он бирги беш чылды күсүлдесинин чорудуулазына уруктукту болган. Өзүлдесин темпелери баштайгы ийи чылда кудулап келген. Ажил-агыт чорудуу-лазымы шылар күрүдүтүлгөр басыраан турган. Улуттун продукциязын кемей өзүлдесинин темпиз ону беш чыл-ды чылдарында турганмын 1982 чылда бүдүн чыгык кат-теп чыгыс болган. Бергелерин утла-нышкынын социал талазы-биле эң чутула айтыртыларын шнитпирлэринге база үр-жуктарыг болган. Чижээ, чоңуну боттут орулгаларымың өзүлдесин беш чылды ийги чылында херек кырында сок-саан.

Бо талазы-биле чамдык факторлар салдары болган. Чет-пестерини үндесин чамалаанын чүдөл эне, экстенсивтиг өздөлдөниң аргалары колдуула төмөтүн-биле холбоштыр эскерилген экономикактиг байдалды практиктиг ажил-чорудуула-га чогуур үндөс барымадалап көрүлгөндө, эртем-техниктиг депшигениң чедикшиктерин ажилдарда үндөс негелдесин-де дүштүр улус ажил-агымы болгаш эргелел башкарылга-ны аде тургузарда чогуур шнитпирлэг чорукту илгерилеэ-зенинде. Ындыг болушкунуңаа политиктиг принципнадыг бургу шанышкынын бербиз, практиктиг чогуур түңнелдер кылдырмаан.

Тургузуган байдалда партия шүгүмүчүлөсчү өзү-биле амалаткан көргөн, ажил-агыт тургузушкунуңаа удуртула-ны күштөлдөр, хамыктың мурунда күш-ажымын аргазын-аастыг чоруп болгаш сагылга-чорукун бидер талазы-биле хемчеглерин алган. Ол хемчеглерин бүгү чон дөткөн болгаш олар бистин бургунаар шимчезиникиниң билинтер илгн-ны берген. Оон түңнелде 1983 чылдан сонгаар таарыма-дыг боттут бургунаарташкынын болуп, он бирги беш чыл-дынны күсүлдесин элээн экижиктен.

	1981—1985 чылдарда инити хемчегин, млрд рубль	1976—1980 чылдарда— адыш алааларына 1981—1985 чылдарда аба- догуктүр немелде өзүл- дө, млрд. рубль	1976—1980 чылдарда— биле алааларына 1981—1985 чылдарда инити хемчегин, млрд. рубль
Хергелелге болгаш чыылдаа ажылгаатынган национал ору- гун	2398	353	117
Улуттун продукциязын Көдээ ажил-агыт продукция- зы (1983 чылдын өрткөтөри- биле)	3778	628	120
Транспорттук бүгү хевирлери- ниң күш-сөөртүлгө (грлн. тонна-километр)	1010	53	106
Кол фондустарын ажилгалга киргени	37,1	5,7	118
Кипитал салымшыкыны Урмектен салар бараан саарылгазы	815 842 1466	147 125 226	122 117 118

дир үеде СССРЭ-ниң экономикактиг болгаш социал хөгжүлдесинин Кол утла-нышкынынын төлөвилели политиктиг бол-гаш улус ажил-агыт ужу-дузалыг чутула документ болуп турар. Оон өзээ— СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң көдүр-гени дүргедесинин концепциязы. Аныг чүс чылдын төмү-зүңге чедир боттандыр ужураут программалыг амыг бол-гаш алыс сорулгаларын төлөвилеле мылаалга тодаралып турар болгаш бүдүрүкчү күштерини шылар талазы-биле чаар-тырынын, инитиелдин социал хөгжүлдесинин эң чутула ут-ла-нышкынынын тодаргайлаан.

Кол утла-нышкынынын төлөвилелиниң чүдүлери болгаш даалгалары совет кижилериниң амьдыралчы эрге-ажыкта-рынга, келир үеже оларын илестелдеринге бүрүн дүгүтүп тур-ар. Ол дугайын төлөвилелди бүгү чоңуну өзүлүт чутала-жып көргөниң улут хемчегин тодаргай бадыткаан, алаа барык 110 миллион хамаатылар киришкен. Ажыктыг чорук-ту өстүрениң, эртем-техниктиг депшигени дүргедесини-ни, чоңуну байлаан камналгалыг өзү-биле көөрүтүн, про-дукциянын шынарын экижидериниң, эргелеп башкарылган сайыраңгайдыларын үндесин айтыртыларын ажилыч чоңуну саналдарында болгаш шүгүмүчүлөсчү бодалдарында көдүрүп турар.

Сагылга-чорукуну болгаш чорук-чорукуну улам ийи-б-жылгаар, даандырган ажил-херек дээш күш-ажыкмы кол-лективтериниң харысчалгазын бидер талазы-биле хемчеглер-ни бүгү чон дөткөн.

Ажыкчы чоңнарын политиктиг бышкан чорукунуң өскөн-ни, социализм Төрүн чуртуну күчүзүн быжылгаарына бистин инитиелсаявистик бүгү бөдүрүкчү күштерин ханы-зы-биле дугайын чуталаажып көрүшкүчү бүгү үе-дн, оон дарактери база катал херечилеп турар.

Кол утла-нышкынынын төлөвилелиниң даштыкыда улут сонуургал-биле уткаан. Ону канчаар көргөн чыгыс ай эвес болганын черле билдинтер. Аныг талазы-биле бистин уду-ла-нышкыларымыс болгаш дайыннарымыс бистин планнарымыс-тын уткаын болгаш сорулгаларын хажыдарын орадылашкан-ныр. Ынчалзажок, ол планнарын улут хемчегинин болгаш дидимин олар хүлөп көрбөй барып шылаваанын. Бистин өшүктүрениң, хамыктын мурунда социализминин акм-дунма чурттарында өшүктүрениң, бо документини чаа инитиел тургузуула кайгычлык артык күштүңүз бүзүрелдиг илгерил-эзешкени, амыг үениң социал-экономикиг чутула айтыр-тыларын оон шитпирлэг шылал аргалык кылдыр, көрүп тур-ар. Бистин дем каттыктыгымыс, быжылгаарымы, соци-ализмин тургуштарың, депшигениң бүгү күштерин, Чер кы-рынга тайбынын херез быжылгаары оон-биле олар хол-баштырып турар.

Беш чылды чылдарында национал орулга 17 хуу, үлөт-пир продукциязы—20 хуу өскөн. Индустрия адырларынын аразында газ үлөтүрүп дүргөн сайыраан. Газ тымыжын хемчегинин талазы-биле чурт делегейде бирги черже үнгөн. Атомтук электростанцияларга электроэнергияны бүдүрер ийден амыг катал көүдөзүн. Машина туудуучу продукция-зын чамдык хевирлерин бүдүрүп үндөргөн дүргөн темп-лериг өскөн. Туудатта чамдык чедикшиктерин база бар болган. Алыс-чөм программаның боттандыр талазы-биле улут хем-чегер алдынган, ол чорук көдээ ажил-агыт продукция-зын хемчегин көүдөлдөр аргам берген. Нитиелд бүдүрү-лгениң ажыктымын көрүтүлгөр беш чылды ийги чар-чымыда элээн экижик берген. XXVI съездине көдүргөн чаагай чоруктуң өзүлде планнарын боттандырынга бүгү берелер турга-даа, эң улут күжүңиңиңиңиң партия кыл-ган. Ажылдыкчылар болгаш алаа-хакчыларын айла ор-тумаа-биле ажил төлөври, колхозчуларын күш-ажымын төлөврин бөдөөн, хергелелди инитиел фондустары өскөн.

XXVI съездинин бадалыг кол ула-нышкынын талазы-биле	Херек кырында күсүлдесинин
Ажылдыкчыларын болгаш алаа- хакчыларын айла ортумаа-биле ажыл төлөври, 1980 чылдазын хамаарыштыр 1985 чылда хууу Колхозчуларын күш-ажымын ай- да ортумаа-биле төлөври, 1980 чылда хамаарыштыр 1985 чылда хуууу	113—116 113
Хергелелди инитиел фондустары, 1980 чылда хамаарыштыр 1985 чыл- да хуууу	120—122 129
1981—1985 чылдарда чуртталга биле ажиллаан ажилгалга киргени, миллион дербесчин метр нити чур- тталга бөдү	120 125
Школа назынн четпестеринин алаа- хакчыларын 1981—1985 чылдарда ажылгалга киргени, миллион олу- тар	530—540 552
Нити билгит школаларын 1981—1985 чылдарда ажилгалга киргени милли- он өөрөкчүн олу-тар	2,5 2,9
Эмислелерде оруннар саны, 1980 чылдазынга хамаарыштыр 1985 чылда хуууу	4,3 5,2
Дээш болгаш ортумак тускай өөр- дөдө чараларын специалистерин 1981—1985 чылдарда белеккен үн- дүргөн, миллион кижэ	108—110 108,7
Пенсия хандырылгазы, кадык кам- галалыктын системасын сайыра- нгалга, урууларын өг-бүлелерге күрүнө дуула- чкы элээн көүдөзүн. Хей хергелелерин өөрелдеге, школа реформазын боттандырымыс утлаадыгарын. Мурунку беш чылдардазын ийиш, чуртталга туудун улут хемчегин кылдыр чоруткан. 10 миллион амыг квартираларын ажил- галга кирген. Көдээ херелерин социал хажыргалзын, көдээниң болгаш кооралдарын чуртталгаларын амыды- ларын деңгелди чокушталдырымын чорудуулазын пар- тиянын айттыкшынынга дүштүр үргүдүдүз.	10 10,5

Мынчанга, беш чылды чылдарында эвээр эес чүдүлдер кылдырган. Оон-биле черелештир, келир үеже эргек чуту-ла түңнелдерин кылдыр төлөлдө, беш чылдын түңнелдерин боттуту-биле көөр, бистин бургунаар хөгжүлдесине моон-дактыг улут четпестерин партияжи принципнадыг өзү-биле илгерил хүлөлдөргөн бис.

Беш чылдын оналдаларын шүптүзүн бүдүрү-би-ле күсүлдериң чедип алдырмаан дээрин ажилы-биле чутал-лаар херек. Хей-хей адырлар төлөвилелдинин чүдүлериң чедип ал шылаваан. Нитиэ-биле, беш чыл дургузунда 35 млн. тонна болон прокат, 145 млн. тонна көмүр-диз, 50 млн. амыг тонна нефть, 16 млрд. рубльдин хергелел эдилел-хе-рекселери чедир бердиниз. Машиналарын болгаш дерил-дир үеде СССРЭ-ниң экономикактиг болгаш социал хөгжүлдесинин Кол утла-нышкынынын төлөвилели политиктиг бол-гаш улус ажил-агыт ужу-дузалыг чутула документ болуп турар. Оон өзээ— СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң көдүр-гени дүргедесинин концепциязы. Аныг чүс чылдын төмү-зүңге чедир боттандыр ужураут программалыг амыг бол-гаш алыс сорулгаларын төлөвилеле мылаалга тодаралып турар болгаш бүдүрүкчү күштерини шылар талазы-биле чаар-тырынын, инитиелдин социал хөгжүлдесинин эң чутула ут-ла-нышкынынын тодаргайлаан.

Кол утла-нышкынынын төлөвилелиниң чүдүлери болгаш даалгалары совет кижилериниң амьдыралчы эрге-ажыкта-рынга, келир үеже оларын илестелдеринге бүрүн дүгүтүп тур-ар. Ол дугайын төлөвилелди бүгү чоңуну өзүлүт чутала-жып көргөниң улут хемчегин тодаргай бадыткаан, алаа барык 110 миллион хамаатылар киришкен. Ажыктыг чорук-ту өстүрениң, эртем-техниктиг депшигени дүргедесини-ни, чоңуну байлаан камналгалыг өзү-биле көөрүтүн, про-дукциянын шынарын экижидериниң, эргелеп башкарылган сайыраңгайдыларын үндесин айтыртыларын ажилыч чоңуну саналдарында болгаш шүгүмүчүлөсчү бодалдарында көдүрүп турар.

Сагылга-чорукуну болгаш чорук-чорукуну улам ийи-б-жылгаар, даандырган ажил-херек дээш күш-ажыкмы кол-лективтериниң харысчалгазын бидер талазы-биле хемчеглер-ни бүгү чон дөткөн.

гелериниң структуразы, техниктиг депшигел болгаш шынары чамдыкта улус ажил-агымын хергелелдеринге дүшпөй турган. Хими, ийи болгаш ийи болбаадыралды үдөтүр доктаамап кожудан келген. Кол-кол нити туаг минстер-стволары планнарын чылдан чылга үзүп келген. Көдээ ажил-агытга тускайлаан улут курлавырларын болуп-чогуур бер-мечени албаан бис. Ажыктыг чоруктуң талазы-биле онал-далар доктаамап күсүлестиней келген, эртем-техниктиг деп-шигени кошмак боттандырып турган.

Ол бүгү чүдүлдер экономика хөгжүлдесинин нити түңнел-деринге, оон пропорцияларында багай салдарыг болуп, на-ционал орулганын хей миллиарда рублин чидеринге чедир-ген. Оон түңнелде херек кырында боттут орулгалар, үүр-мектеп салар бараан саарылгазын ийиш, чаагай амьдырал-ды бидер талазы-биле элээн хей оналдалар күсүлестиней барган. Саң-хөөчүн база акша эргилдесинин байдалы нарын-даан.

II. Чурттуң социал-экономикиг хөгжүлдесин дүргедедири— 2000 чылга чедир үеде стратегитиг сорулга

Эштер!
2000 чылга чедир чурттуң социал-экономикиг хөгжүл-десин дүргедесинге, совет инитиелдегил шынар талазы-биле чаа байдалын чедип алырыңе, оон бүдүрүкчү күштерин ханы-зы-биле чаартырыңе, бүдүрүлге харылаадылар сайыраң-гайдыларынче партиянын программалыг айттыкшынын бот-тандырыңе Кол утла-нышкынынын төлөвилелинде тодар-гай оналдаларда база сан-чургайларда көрдүрүп турар.

Хамыктын мурунда чурттуң мурунда туруп турар сору-лгаларын хемчегинин утла-нышкынын база нарын апарган-нын, оларын чыгыс азы ийи беш чылдар дургузунда шит-пирлэриң берге болганынч ужурунда он беш чылдыг үе-ни шилеп алган. Оң-биле черелештир ол өл-тамында ху-саа, эртем-техниктиг революциянын улам ийиш хөгжүлдесин баш уду барымадалап көрүбаша, оон амыг үс-чалада эң чутула чедикшиктерин ол хуусанын иштине бүрүн до-ду хире-черегин-биле ажиллап болур.

Кол утла-нышкынынын төлөвилели болза, кол-кол ай-тыртыларын эртемге үндөйлөп шитпирлэринге, 2000 чылга чедир үени колдуулаа хаара түдүп турар эсир сорулга ут-ла-нган программалары: азы-чөм болгаш энергетика, маши-на туудушкуну көдүрүлгениң база улус ажил-агымын хими-жилеринин, чоңуну хергелел бараанынын бүдүрерин бол-гаш ачы-дуза чедир алырын хөгжүлдесинин комплекстиг программаларыга даянып турар. Ынчанга он беш чылдыг перспектива херек кырында тодаргай болгаш ийи шилеп ал-дынган үндөсине тургузунуп турар.

XX чүс чылдын төмүчүңге чедир экономиканың чедип ал-ган турар ужураут деңгелдерин СЭКП Программанын чаа эдилтезинин айттыкшынынга бүрүн дүштүр тодаралып кылган. (Национал орулганың база үлөтүр продукциязын хемчегин ийи катал утла-нышкынын төлөвилел турар. Чурт-туң бүдүрүлге аппаратын боттуту-биле утла-нышкынын үндесин-биле чаартыр. Оон түңнелде, Совет эрге-чагыр-гайын оон мурундагы бүгү-ле чылдарын дургузунда чып-мөөнөзениң барык-ла дег ол хире экономиктиг күчү-шылалы он беш чыл дургузунда тургузар, коммунисттик ма-териал-техниктиг базазын тургузарыга улут базым кыл-дынар.

Социализм үеинде инитиелд бүдүрүлгениң дээш эчс сорулгазы— чоңуну амьдыралынын материалдыг болгаш кулдурагүт деңгелди чайгылыш чок бидерин. Амыг үс-ча-дада чаагай амьдыралды шынар талазы-биле чаа чадаже көдүрер сорулганын Коммунисттик партия салып турар.

Кижиниң кол ажил-чорудуулазы— күш-ажымын талазы-га социал айтыртыларын шитпирлэринин онза ужу-дузалыг кылдыр көрүп турар. Бирги эчелде аар, шылангыч ажилды боттуту-биле кызыр ужурулут. Хол-биле кылдыр күш-ажыл-дың үлүг-хуууу ийи амыг катал өвөөр. Ол чорук азыш болгаш бие мергекчилдиг амылаан 20 млн. амыг кижини хостарынын, оларын ажил-чорудуулазын солун утка-шы-нарын, хандыкшылдыг болууларынын аргазын бээр.

Нитиелдин бүгү бөдүрүктерге негелдегил, онза чутула болуп турар материалдыг чаагай чоруктуң болгаш утаа-бо-дал сайыраалымың айтыртыларын он беш чыл дургузунда үндесин-биле шитпирлэринин көрүп турар. Хамыктың му-рунда чутаа болза, белик шынарыг болгаш азы-бүрү ба-раанынга база ачы-дуза чедирлэринге төлөлдө аргалыг өзүп турар хергелелди бүрүн хандылар дугайында, азы-чөм-ге эртемниң сүмөлөс турары чогулчалыг нормаларын чедип алырының дугайында болуп турар. Улут социал ужу-дуза-лыг сорулганы— совет өг-бүлө бүрүзүн херек кырында аныг чуртталга чери— квартира азы тускайыл бажың-биле ха-раар сорулганы 2000 чылга чедир күсүлдөр ужурулут. Ол со-рулганы боттандыр чорук күштерин болгаш хергелелерин болуп-чогуур-биле мобилизастарын, ол амьдыралды чутула айтыртыга доктаамап кичигейтин төпке болгаш ол ийишак чер-чере салырын негеп турар.

Өөрдилгениң болгаш кадрларын белекээрениң система-зы, медицина хандырылгазын үндөсине-биле экижидер, кул-туралыг, дышталгының болгаш спорттун, бүгү-ле социал адырынын материалдыг базазын дыка калбартыр болгаш быжылгаар ужурулут.

Чүгө амыктыг чорукту база бистин бургунаар шимчези-ниң нитиелд темпелерин боттуту-биле бидерил тургаш, нити-елд бүдүрүлгениң болгаш чоңуну чаагай амьдыралынын чыдыг деңгелдерин төлөвилелдинге хуусаларда чедип ап болур дээрн билдинтер.

Темпелер дугайында айтырты партиянын экономикактиг по-литиказыга кезээ-ле кол черлерин бирээни эзел келген болгаш ийишкү болуп арлар-даа. Чурттуң социал-экономикиг хөгжүлдесин дүргедесинин концепциязы-биле холбоштыр ол айтырты амыг үс-чалада принципнадыг ужу-дузалыг болгаш чаа утка-шынарыг болу берген.

Бирээде, национал орулганын үргүлчүлөдиг өзүлдесин көрдүрүп турар. Оон немелде өзүлдесинин темпелери эртен беш чылда ортумаа-биле чылда 3,1 хуу турганмын он дөртүк беш чылда 5 хуу чедир бидер. Сөөлүг үш беш чылда темпелерин оокумнарыңе утла-нышкынын таар-мыча чок байдалын оң-биле ажил эртен турар. Национал орулганың арыг немелде өзүлдесин оон-даа улут чергези-биле көүдөзүр. Оон түңнелде ол үениң дургузунда бүдүргөн на-ционал орулганын каттыккан күчү өчкөк-биле 12 трил. рубль болуп, ол болза Совет эрге-чагырганын оон мурун-да бүгү чылдарын дургузулаанында хей болуп турар. Улут хемчегинин экономикактиг болгаш социал сорулгаларын хайт чыда шитпирлэрг болганда, национал орулганын тем-пелеринин база арыг немелде өзүлдесинин ийиш ийиш ут-ла-нышкынын эргекчү чутула болуп турар. Чурттуң камга-лаары аргазын чогуур деңгелег тургузар чорук-даа ону ба-за негеп турар.

Ийде, өзүп база өскөдөн турар нитиелд хергелелдерин-ге эңне долуу-биле дүшкөн турар бүдүрүлгениң эң чогу-мчалыг структураларын дүргедесинин чорудуулазында тур-гускан турар ужурулут. Ол чүд дээр, өзүлдесин хуу бур-зүт, рубль бүрүзү белик хергелел шынарылыг, улус ажил-

Ынчанга, эштер, үр үениң дургузунда чыгып келген четпестериниң уружу аажок улут болган ужурунда, ону кыска хуусаада ууткаары болдунар арга чок болган. Ап турган чамдык хемчеглер экономикада таарыма чок чүд-лөдөрн чайлап, ону турум болгаш шапкын өзүлдесин оруу-че үндүрүп шылаваан. Үндесин чаартылгалар, ханы эде тур-гузушкун негеттинип турган, мынчанга партия чурттуң мурунда туруп турар сорулгаларын үндесин шитпирлэриң-кинин быжыг турушту-биле дилел келген. Бистин инитиел-саявистин амьдыралыга эргилдиг болган СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленуму коммунистерин, совет улусту мо-гум-на мыдыг чаарты тургузушкунуңе утлап-шылгези. Ойу келген хергелелдерге, социал-экономикиг хөгжүлдесин дүргедесинин партиянын шүгүмүңа чогуу-на ийишг чарты тур-гузушкун дүгүтүп турар. (Адыш часкаашкыны).

Ону кылдыртыга херек бүгү-ле чүдүлдер— күчүлүт бүдү-рүлге, эртем-техника болгаш боттут күчү-шылда, мерге-жилдиг кадрлар, бойдуз курлавырлары бистин улус ажил-агымынча бар. Ам кол чүсө планиг социалисттик система-нын артык күштүнүң база өзүп турар болдунар аргаларын ажиллаадылаан, СЭКП-ниң экономикактиг стратегиязын амьды-ралга быжыг турушту боттандыраары болур.

II. Чурттуң социал-экономикиг хөгжүлдесин дүргедедири— 2000 чылга чедир үеде стратегитиг сорулга

агыныга база чуртталга чоңга херектиг, шынар талазы-би-

мобилизастаышпаан, үс-шагын халас эрттирбейн, дүргөдөдириниң кол, чуғуда чүдүлериң, хамыктын мурунузда, эртем-техниктиң дөһийлгени, бүрүн ажылаар зерек. Ажылдың ол угланышкыныарын чүтлө долгузу-биле каттыштырып тургаш, пландырыуысты амилдыралга боттандырып, айыттыңан социал согулдарынын шийитилеп чыгара бис.

IV. Он ийиги беш чылда экономиканы интенсификастарынын оруктары

1. Эрте-техниктиг депшилгени
дүргедедири — интенсификацияның
кол быразы

КОЛ быразы

Бүгү талаалиг интенсификацияже партияны улаганышын
ын эртем-техниктиг революциянын амгы үч-дээдизини хэ-
чаар-даа аажок улуг арга-шараларын дэирилэ дэилэ В.ла-
динер Ильях Ленинниң дарызында сестери амгы үедэ и-
жангизилген-даа артык улуг уужур-дузалыг. Ол мынча дэи-
лэ: «...коммунизмни тургузарда, техниканы-даа, эртемни-даа бү-
рү аягыларга херек...» Амгы үедэ эртемни болгаш тех-
никаны «ажыгалаары» дээрге эртем-техниктиг дөшпө-
лөөн кол улаганышкынарынга дүргөдөгү, бүгү мураккач
чулдерин дүргөн болгаш улуг хемчээлге шигээдип алырын
бүдүрүчкү күштерини шызар талазы-биле чаартылганы
дандырар дэири ол-дур. Ол болза база эртем-техниктиг че-
диншигиниери социалист дөм каттыжылга күнүрелер
кады ачылдап кылар болгаш ажыктыг аягыларга, күш
ажылчыг дөлөгөй хуваалдазынга илеспейлиг кыржир дэири ол

Ажылдың чугула утланыш-
кынаанын бирээзи — лагым

A black and white portrait of a middle-aged man with dark hair, wearing a dark suit jacket, a white shirt, and a dark tie. He is looking slightly to the right of the camera. A small, light-colored pin is visible on his left lapel. The background is a plain, light color.

шидеги дүгүрдүсүзүн багарарынын стратегиям чыңалып, дээрлик бирезде, эртеминч болгаш техникалык калып фронтуну-биле бурунгаарлаштып, бар акша-хөрөгүндериндеги гаш артылары кол угунышкынырга мөөнүздөрдө. Иштер, практикага хыматтыгын, идеядеги, техникаг чыңа чүдөсүн, амдызында олар мораль талазы-биле эргижер-сүзүрде, оон эң унут беримчине алыр дээр оларын массалык ажыгаларында. Үште, күш-ажылыа бугурукчүдүн хей-тап бедлер шуут чак техникаг болгаш теснолукта чыңагузырын болгаш шийи-баш алышын алдым-адым тег-төлөдүрүшүшүсүз, оорго-адым алдым-адым дүгөн болгаш чыңадуу бек такадарында. Он ийги беш чылаа уч айтыр-чүдөсүн шийинчидерин прэктиктин ажил-сөзгө, болуларга

Этгем-техниктер депшиллениги эи чутуга угланышкын
рынын бирвээн—мурнакча технологиаларын * кайбаз-ба
пичигээдэл алыры. Бугуруелениги чутге чамдык хевирле
эвес, харын ууг-ууг алыларынын шуут ча шынарлыг б
дурар ескерилениги чутге индыг арга-бие чепин ал бо
бис. Адыр бугурудег депшиллениги, үндэнин технологиалар
хереглээрини он ийиги беш чылда 1,5—2 кат калбар
рыи көрүп турар. Мембраниги, лазерлиги, плазмалыг бол
еске-даа он чижиктег шуут ча технологиалар, эи бекл
гаш ескерилениги базышкынары ажыглар технологиа
көсүкү чыры ээлээр. Оларыи хереглээрини чемчээд
алзын каш катеп эвэр, он чорук ууг экономикаг ажы
бээр дээрзи чигзиниг чок.

Базы бир утланышыкы—бүдүрүлгүнің автоматизация болгаш механизацияны. Олар ажилдаар чөслөрүн үндөсүн биле чаартыр, ажилчынарын, колхозчуларын, интеллигенттерин куш-ажалын улам бүдүрүкчүлүк, чогаалдык, социалганыч болуулар ужурут. Он булз партиялык, маалымат, коммунал салын турары эн чутула социал суккулдарларын биле эн боол турат. Автоматизациянын декили ууус ажилдаар болушум-биле аян катал өсөр. Утүспүгүр технология чорудууларын башкаарынын 5 муң хире автоматизацияланган системадарын тургузары көрдүнгөн.

Автоматчыдылганың амгы чадазы электрон-санаалга те-
казында революцияга, улус аялга-агыинг электрончура-
га дайын турар. Беш чыл дургузунда ил үлүт ЭСМ-не
эгелзеш, школа өөредитилигине аялгаар бичи ЭСМ-и
тедил бүтү өргөргөсүн электрон-санаалга машиналарының
хевирлерин чогадып тургурузы болгаш шынгадып ал-
коруңаң. Санаалга техниказының өспөк-хөрсөкселдерин
дүрү үндүрүз ийитиз-биле беш чылда 2,3 катуу көвү-
түп адырларга аялгаар машиналарын болгаш дер-
лерин калбаа-биле электрончурааларын сорулгазы салды.
Ийитик техника келүе веде кол чөрин ээлээр алар.

шинтпирлер хүлээн алдсангай: элээн уулг немелде төлөвир болгаш кадыг санкциялар көрдүнгөй. Шынарга чаа неге, лер кымны-даа девидеди бербезин дээш, бүдүрүлгелер бол каттыжышкыннар боттарының ажилын дүргөн эде ту даа үжүрүлүг.

Он ийгиги беш чылда автоматчылыгының кол чүүлү за робот техникказын, ротор болгаш ротор-конвейер шу нарын, беик бүүрүкчүүлү чоруту хандылар тзарын, нымчал автоматчытгынан бүүрүлгелерни шаккы дөж ринде Солот. Беш чылда, чижээ, үлөтпур роботтарынныгы 3 катал көүдээр.

Шиньары бедилери — бүгү чонуну сорулгазы, чамгы эртемин болгаш техниканы чедикшилеринге, сазарын инциативазына болгаш чогадыкчы чорууга, чамгышаа, эргелдиз бүгү зөөнаарын, бүгү бугурттерин, бүгү ажил-ичилерин куженишкин-биле ошу чирпелен болур. Маана экономикагын, административгын, киниздик эден шыккан бүгү-ле аргалары ажилгаар керек. Бодорке чартык-чамдык хемчелтер таарыпша. Маана кушунун бүгү мобилизастаары чутула, хүлэл алаш шиптирлештин күсүсүндө, шугургу болгаш дес-дараалашка чорукчү керек. Бүгү ажалы чоннарга СЭКП Төт Комитетинде турган маана шынар дугуйниңда айтырыгы ычкарч түгүсүндө айтырык чогу-на ычкарч шиптирлеттинер ужурул. (Скиндатич, элчи, сазарыкчыны).

Хөмчээдлэр эвээш эвэс дээрн билдигир-дир. Шак ол шилгелг, чугаагм, удуг өртөгтг техникана ажилла- шуут чаа зүс-биле көүрү эргөгж чугула. Билдг туу- амгы үедэ дыка хыг министрстволара он ажилла- чг чөлөс бөөс туур. Чжээ, ССРЭ-нид Удусу контрол митединг алертэгана зугаар алмга, Электротехника пүрүи министрствоууну бдуургулереиле бедик С- рүкүлүг болбазын станоктар чедир ажилгалтынмэйл- рар, оларынч чамдык кезин шуут ажил чк, курут туу- рар. Көдэ ажил-агый машина тудуушкунуул. Энэрг- машина тудуушкунуул министрстволарынч дыка хыг дүрүүлереиле сан-программа башкарылгалыг станокта- ажил зэлчүнчл коэффциентизл бирээдн эвээш бөөс т- Шак билдг эргажжк практика чал-чаа техниканыч- ажилгыт арга-шылзатерин куудалам, удуг экомиктинг- гаралга чедирин туур, ычганаш ук хереке чогуур чүр- дол-дараан тугуулар херек.

Бүдүрүлгөн материалды чарыгалын дыка жединин, металл продукциянын ажыктыг хевирл, пластиктер массаларын болган өскө-зз депшилтег

Эртем болгаш техника хөгжүлүсүнүн оккупациязын эртем ишканаларынд болгаш когадмаларын куралдарын үргүтүү соккал чок мезириин негет турар. Маана шинтирлер роль үндөткөн шинчилелдерге, кайгамчык ачы чачыдалары болгаш чыглараргаг чедишинчилерил бистин Эртем нер акадиямызга **ташкарар**. Дыкы эт чүдүлери дээд өрөзгөлтө эртеми бөзз кылып болот. Бичалжажок оларын аждаышкынырын чүткө чогутор у-ешанада дөткил, ажыг лаар болзо, тозагарайлазга, «эртем — бүдүрүл» деп кылыл дик бүтү алылары онза сырый холбалыг ажилдар болот.

[illegible]

Эртемнің завод секілді оңай қияңығын неге турар, бұдүрлерге ян чоок турар болғам он-биле тууду хоббаз, шығарғаш да текимизы чоғамды кылымның болу бұдүрлерин хууааларын дықа кызырын хандырын тур дүзрин практика көргүскен. «Электросила», «Ураим» Ивановуод станок туаушыуун бұдүрле катты жымыкшы болғам өскө-даа ол чыяктыг катты жымыкшыларын алдаржазы дықа хей чүдүлерге зап әртемденерин, конструкторларын болғаш техноло- рынын ачызында болған. Эртемнің ол секторун муриал тур темпильер-биле хөждүдери, алдыларын әртем-шынчиле илестүттары оң составында дидими-биле каттыштылары гежук чүгүдә. Эртем-бұдүрле каттыжымыкшынын ор- ниналап тургузар талазы-биле жылды дүрген чорудар рек. Олар әртем-техниктиг депшиленин муриуку одуручу турар журуул. Ол аякты машина туаушыууида әгелей бе- гүр. Онуң да өскө алынарга бәдә илдепкит әгелдө хө-

Сөөгү үдө көл эртем-организмацияларынын дүрүктөгөн ийин улантканын куртта аштырар аразынын эртем-техник комплекстерин тургузуп турар. Олар эртем-техниктк даштыгына келтирилген көл утанышынынаринда турар болгаш эртем-бүдүрүлгө-биле холбаштарынын ажыктыгы хевир бооп турар.

Көл-ла чүөс болза инженерлерин, эртемдедерин, ку-структурларын чогадычыс ажыл-ижин эржекч чүгү экономикалык, социал, организмизмти идигер-биле хандыр болуп дээрч чүгүзжөк. Чөгүм-ла олар эртем идеяларын болгаш чогадыларынын тургузукчулары бооп турар, бүрүлүгүн техниктикт дениел бир дүдүрүлгө-ла оларан мааржык, Ону барымдаалаш, үк мергелжилерин ажылд-таарышкы ажыл-ижин илдепкейдилерин, нигитлел мури-га ат-алдары бедилерине, ажыл-ишке элзэн каш чүгү-шанттирлер хулээп алдыган.

[illegible][illegible]

Чайгыз сөөк-биле чугааларга, оштинги беч-чыллыг бил-
чергелгил сорулгазы болза, инженержи болгаш ажил-а-
жы кандыг-даа шийитпиря эртемниң болгаш техниканың бир-
лугеке салымшыкны үргүдү бөзүл турарын барымдаа-
хүлээл алган турарын чедип алыры болуп турар-дыр, эмс.
Социализмниң экономикалык, саясатмазы эртем-техниктиг тар-
ляцияның аргаларын, планга бузулар шийгиз-
илар арганы берип турар. Эртемниң болгаш техниканың
маар-даа аажок улук чедимшиктери, барза-барза, соопла-
рүдээлериниң чидигленишикчилик чедире бээр калыпта-
мышкан эвес, социалисттик күрүнгөң хулууга алган нийти-
хөгжүдөөнүң күчүдүл чартыкчыга күжү болуп турар.
Ипаа толуг талазы-биле артык шынар социализмге хам-
жыр, ычынганш ону долдузу-биле ажытлаар херек. (А-
каскалжыкын).

